

FÁBIÁN GYULA

NAGYSZALONTÁTÓL A FORRADALOMIG

Beszélgetőtárs: Farnady Gyula

1929-ben születtem Nagyszalontán. Édesapám világháborút megjárt katonája volt, éppen a régi iskolát próbálta volna befejezni, amit annak idején a katonai behívó kettészakított. Ugyanis ahogy a 18. életévét betöltötte, azonnal be kellett vonulnia. Ebben az a különös dolog, hogy az ő bátyja kíváncsiorolt Amerikába, és onnan küldött neki hajójegyet, hogy látogassa meg. A hajójegy épp akkor érkezett meg, amikor a katonai behívó is. A katonai behívó erősebb volt, mint az ő hajójegy. Menni kellett négy teljes évet végigcsinálni a fronton. Utána visszakerült Nagyszalontára.

Apám, Fábrián László története, az egy csodálatos történet. Ő egy falusi kovácsmesternek volt a gyermeke, és nagyon jófejű gyerek volt, szülei taníttatni akarták. De ebből a taníttatásból akkor csak az lett, hogy ipari iskolába került, és ebben az ipari iskolában a kereskedelmi részt választotta. És hát arra készült, hogy valami nagy üzletben az embereknek ő majd ruhát fog mérni méterekkel, és az milyen jó lesz. Ő ezt nagyszerű gondo-

latnak tartotta. Az viszont megzavarta, hogy a bátyja kiment, mert ő olyan leveleket írt, hogy ilyen jó dolga van, olyan jó dolga van, ilyen jól keres, olyan jól keres, és ez azért az ő gyermeki és ifjúkori elgondolását egy kicsit felpiszkalta, hogy jó is lenne talán kimenni. Na most, tessék azért elképzelni, egyik nap megjött a katonai behívó, a másik nap a hajójegy. Csak-hogy így a hajójegyet elúsztotta a katonai behívó.

Bevonult katonának 18 éves korban, az iskolát be sem tudta fejezni, és az első dolog az volt, hogy a nagyon rövid kiképzés után bevetették az oroszok ellen az ő fiatal századukat is. És ahogy ilyenkor lenni szokott, ő is megkapta és megszerezte az első „katonai ajándékot”, vagyis egy szuronyrohamban átszúrták a kezét, és hát ott feküdt a földön, amíg aztán összeszedték. De szerencséje volt, mert összeszedték és elvitték katonai kórházba. Onnan félgyógyultan vitték tovább, de a katonaságtól nem engedték el, és ilyen módon aztán továbbküldték altiszti iskolába, amit elvégzett, és mint altiszti

tizedes került ki az olasz frontra. Ott híradós szolgálatot töltött be, azaz egy nagy támadáskor, amikor a támadás vezetője utasította a különböző egységeket, hová, hogyan mozduljanak, ugye akkor még dróton lehetett kapcsolatot tartani, és állandóan rohargálnia kellett. Ezt is megúsza valami kisebb sebesüléssel, és az olasz frontról hazaindulhatott. Útközben, valahol Szlavóniában, egy kórházban úgyahogy rendbe hozták, majd megérkezett Budapestre. Édesapám 1917 októberében hagyta ott a frontot. Életfájdalma, hogy meg lehetett volna állítani a románokat, de a kommunisták ezt megakadályozták. Apám vitézségéért megkapta a Károly Csapatkeresztet, egy bronz, egy kisézüst és egy nagyezüst vitézségi érmet is, de földet már nem kapott. Ez örök sérelme maradt.

Amikor vége lett a háborúnak, körülnézett, egy tizedes mihez kezdhet, de itt akkor már elharapózott a kommunizmus. A kommunisták hatalomátvételétől nagyon megirtózott. Az első alkalom, mikor arra szólította föl

a valamikori ezrede a katonáit, hogy menjenek és alkossanak megfelelő erőt, és állítsák meg közben a román hadsereget, a magyar tisztekben benne volt, hogy Budapestre ne tegyék be a lábukat a román gárdisták. Apám is ott volt ebben a szolnoki hadseregrészben, amikor megérkezett a kommunisták egyik vezére (aki később azonnal lelépett és elment valahova keletre, mielőtt felelősségre vonásra került volna sor) – és bizony megengedték, hogy a románok minden ellenállás nélkül bevonuljanak Budapestre! A többiről fiatalemberként, sokat látott emberként már nem nagyon szerettem beszélni édesapám, mert annyira bántotta, hogy így végződjön az, amiért négy éven keresztül harcolt és ontotta a véré, és Magyarországért halt volna meg. Ők, a fiatal katonák magyar érzelműek voltak, és meg akarták az országot menteni. Saj-



Fábian László fiatal korában

nos, a gonosz és megátalkodott Trianoni Szerződés ebben már megakadályozta. Ő nagyon szomorúan, vergődve visszakerült először Árpádra, az édesanyjához, ő ugyanis sose ment

ki Amerikába, csak a bátyja, de ő is visszajött, annak ellenére, hogy mik történtek ekkor Magyarországon, és hát a bátyja kitűnő kovácmester volt, átvette édesapja örökét. Apám pedig, mivel Nagyszalonta volt a közeli város, ott voltak üzletek, egyebek, és ő úgy érezte, hogy valahol el kell helyezkedni, mert meg kell élni, ezért aztán ott segédeskedett. Akkor ismerkedett meg édesanyámmal, aki arról volt nevezetes, hogy 12-en voltak testvérek, és a tizenkét gyerekből megjárta a katonaságot az első négy. Egy sosem jött haza, mert valahol orosz fogságba került.

Ebbe a családba került be édesapám, és nagyon nagy szeretettel fogadták. Szerény esküvő után, csendesen elkezdtek az életet. Az volt az érdekes, hogy a fiúk közül, akik az ő sógorai voltak, az egyik egy kissé csúfondórosan rímbe szedte a tizenkettőt. Egy-



Altisztképző iskola – Fábian László a második sorban balról a második

szer megkérdezték tőle: – Hányan vagytok ti testvérek? – *Mi tizenketten!* – Fel tudnád sorolni őket? – *Laji, Andris, Jankó, Julcsa, Zsuzska, Ferke, Pista, Miska, Kari, Laci, Józsi, Bözsi.* A kérdező nagyot nevetett, mert ezek az elnevezések gyerekesek voltak.

Anyám ennek a családnak volt az egyik szeme-fénye, aki kitűnően – még idős korában is – úgy tudott főzni, hogy Szalontán híre volt. A bátyám bénultsággal született, térdtől lefelé az ideg nem működött, bottal, géppel élte végig az életet. Ő nekem nagyon kedves barátom is volt.

Édesapámtól mindig csak arról hallottam, amikor összejöttek katonacimborák, mi minden történt velük, milyen igazságtalanságok, milyen gazemberségek történtek a magyar hadsereg ellenében, és ők kimondottan arra neveltek, hogy a magyaroknak meg kell állni akármilyen körülmények között, még egyedül is, mert senki nem lesz nekünk pártfogónk. Ezt kellett egy ó éves gyerekeknek hallani, mert édesapám soha nem rejtette véka alá a véleményét, s így nevelt fel. Én pedig hat esztendő múltán megjelentem a nagyszalontai Általános Református Népiskola első osztályában. Soha nem felejttem el az első napot, amikor Medgyesi tanító bácsi a következő versre tanított meg bennünket:

„Láthatatlan lélek, ki betöltesz mindent,

*Jelen vagy itt alant, valamint odafent,
Nincs oly dolog, melyet szemeid ne látnának,*

Bár fedjék ködei a sötét éjszakának.”

Hat éves korom óta őrzöm ezt mint útbaigazítót. Igazi útbaigazító volt. Medgyesi tanító bácsi mindenre megtanított bennünket, főleg arra, hogy ebben a helyzetben, amelyben most itt vagyunk, rabságban, de magyarok vagyunk. Ugyanezt hallottam édes-



Fábian László idős korában

apámtól és nagybátyáimtól, és ez rákódott lassan-lassan belém, s azt éreztem a legnagyobb dolognak, hogy az ember a hazájának tartozik az életével is. Soha nem felejttem el, hogy ilyen útbaigazítóim voltak.

De ha már apám emlékénel tartok, elmondom, hogy hosszú évek után, amikor a II. világháború kitört, mint öreg tartalékos tizedest behívták, méghozzá az egyik „csoporthoz”. Apám éppen egy ilyen önvédelmi csoporthoz került, mert sok törvényteleniséget követtek el a románok. Ennek a csoportnak a vezetője lett, mert tudott románul. (A csoportban a románok voltak többségben.)

Nagyszalontát egy orosz csapat kiürítette, nekünk is sokmindenünket elvittek... és soha, míg élek, nem felejttem el, hogy kukoricatöréskor megjelent egy szekér valahonnan, hoztak egy szekér tengerit, és azt mondták, hogy ezt magának hoztuk, mert maga úgy bánt velünk, ahogy senki. A népnek ilyen volt a viszonya a másikhoz, pedig már azért akkor visszakerült Erdélynek egy része Magyarországhoz. Ezt el kellett mondanom, hogy

az maradjon meg az emberekben, hogy ne a népből keressék a hibát, mert a nép hamarabb tud megbékülni. (Bár hamarabb tud haragudni is.)

Mikor kivonultak az oroszok Nagyszalontáról, visszatért az apám az altiszti ruhájában. Azt mondta egy nap a konyhában, gyere kisfiam, segíts! Ez egy hajnalon történt. Kimentünk a fás színbe, és apám ott vájt egy hatalmas gödröt. Kihozott egy vékony, deszka utazóbőröndöt, abba beletette a katonai ruháját, majd a bőröndöt beletettük abba az ásott gödörbe. A gödörre ráhúztuk a földet és a port, és amikor végeztünk, azt mondta: „Most eredj ki!” Amikor kijött, azt láttam, csupa könny a szeme. Ma sem tudom meghatottság nélkül elmondani, hogy apámat sírni akkor láttam, amikor oda kellett eltemetnie azt, amire ő büszke volt, és amiért ő négyszer sebesült az első világháborúban. S ilyen módon a másodikba is belekóstoltatták. Hát ezt kellett végignézniem...

Ezek után eljutottam a gimnáziumba. Érettségi előtt volt egy ifjúsági mozgalom, a Magyar Népi Szövetségi Ifjúsági Mozgalom. Ennek keretében igyekeztünk vidékre járni, irodalmi esteket tartani. Ez nagyon szúrta a szemét a román hatóságoknak, és két barátomat letartóztatták. Mikor ez kiderült, hazamentem és kérdeztem, mit kell csinálni? Azt mondta apám: „El kell menni, ne várd meg, míg téged is letartóztatnak!” El lehet képzelné: ott volt a bátyám, aki nem tudott mozdulni és én voltam az egyetlen, aki mozdulni tudott, és azt mondja az édesapa, eredj el most, fiam! Egy háztársámba bepakoltuk a szükséges holmit, bementem másnap a gimnáziumba. Az igazgató egy nagyon rendes, tisztességes magyar ember volt. Miután kikértem a bizonyítványomat, azt mondta, nem kérdelem, hogy hova, de eredj. Hát, így indultam neki.

Magyarországra átjöttem, s átjöttünk többen. Nekik volt egy utasításuk, menjünk fel Budapestre, az Oktatási Minisztériumba, ott kell megkérdezni, hogy hová, merre menjünk. Ott volt egy nagyon rendes ember, aki megkérdezte, honnan jöttünk. Azt mondta, hogy akkor attól a határtól minél beljebb! Így kerültem én, nyolcadikos gimnazista érettségi előtt Kaposvárra. Olyan volt, mint egy átváltozás. Ott, Kaposvárott volt egy MÁV internátus, aminek az igazgatója egy erdélyi ember volt, és amikor megtudta, hogy ott vagyunk, külön elintézte, hogy kapjunk ebédet és vacsorát, mert semmink sem volt. Kaptunk 100 pengőt magunkra. Abból ki kellett fizetni a lakbért, mert nem volt kollégium. Így aztán Kaposvárott érettségiztem. Az érettségivel a kezemben elmentem egy faiskolába, ott vettek fel. Először ilyen al-portálsruerű voltam. Mikor a főmérnök megtudta, hogy érettségizett vagyok, bevitt az irodába. Akkor kaptam 612 forint fizetést. Olyan pénz volt, mint amikor valakire azt mondják, bejutott a kincses barlangba. Ekkor írtak a többiek, igyekezzek feljutni Budapestre, mert most vannak a felvételik az egyetemre, és el ne szalasszam. A jótevőmnek elmondtam, hogy mit tervezek, ő pedig ebben támogatott.

Így feljöttem, és bekerültem a népi kollégiumba. Onnét egy jó fordulattal átvettek az Eötvös Collegiumba. Hát, mit ád Isten, fiatal vagyok, egyetemi hallgató, senkim sincs. Ekkor találkoztam leendő feleségemmel, Marikával, aki arról volt nevezetes, hogy Kárpát-aljáról apját-anyját 8 gyerekkel kitesékelték. Így került be ő is az egyetemre. Nem sokat teketóriáztunk, 1950-ben megnősültem. Azóta is tart ez a jó választás. Két ember így találkozik, melyet soha nem bántunk meg. Ez azt is jelentette, hogy meggyöke-



A Vízügyi (ma Duna) Múzeum Esztergomban

reztünk. Elvégeztük az egyetemet, ő tanítani ment, én akkor már a rádióban dolgoztam, ahol volt egy Falurádió részleg. A mezőgazdasági részleg sok szakanyagot sugárzott. Ezeket az anyagokat a különböző egyetemek oktatói írták, s át kellett fordítani az egyszerű emberek nyelvére. Akkor ismerkedtem meg a Gödöllői Egyetem professzoraival, kiknek nagyon sokat köszönhetek, mert rengeteget tanultam tőlük. Egészen 1956-ig csináltam ezt a munkát, s addigra már rovatvezető-helyettes lettem.

A forradalom után a rádióadásokat a Parlamentből sugározták, a Bródy Sándor utcai stúdió ugyanis tönkrement. Héttagú forradalmi szerkesztőbizottságot választottak, s én is bekerültem ebbe hetediknek. Teljes bedobással álltam neki a munkának. A Honvédelmi Minisztérium képviselői – amikor a szovjetek már nagy erővel jöttek – tárgyalásra mentek. Tildy Zoltán, a Parlament elnöke megkérdezte tőlem, tudom-e, hová mentek a Minisztérium vezetői? Mondtam, hogy tudom. Tökölre, a szovjetekkel való tárgyalásra. Erre azt mondta: „Itt a kocsim, kimész Tökölre, s a hírekkel azonnal jössz vissza!” Ilyen megbízatással elindultam. Jó érzés uralkodott rajtam, míg az oroszok második vonaláig jutottam. Megkérdezték tőlem, hová megyek? Tökölre. Azt mondták, egy lépést sem, hanem vissza! A sofőröm, aki nagyon tájékozott ember volt, azt tanácsolta, forduljunk vissza,

vagy árokban végezzük. Visszaérvén jelentettem. Ekkor Tildy Zoltán azt mondta: „Úristen, akkor itt nagyon nagy baj van!” Menjünk le azonnal és jelentsük ezt Nagy Imrének. Felejthetetlen volt az a néhány perc, melyet a miniszterelnökkel töltöttem. A jelentés után azt mondta: „Maga most menjen haza az én kocsimon. Holnap fél hétre ott lesz önért a kocsim, s maga itt lesz nálam.”

Másnap a titkárnője üzent, el ne induljak, mert „Maga ide be nem tud jutni, a szovjetek körbevették a Parlamentet. Ne kockáztassa az életét! Ezt üzeni a miniszterelnök úr is.” Hát gondold meg! Azt üzeni valaki, aki a legnagyobb bajban van, mert ő volt a legnagyobb (mint ahogy az életével fizetett), hogy ne menjek, mert bajban leszek, s még abban a helyzetben is gondol másokra, hát ez az emberi nagyság! Később talákoztam a már kirúgott titkárnővel, aki elmondta, nem csak rám gondolt a miniszterelnök, hanem nagyon sok másnak is üzent. Számomra megmaradt, az ember úgy válik emberré, hogy emberré teszi az élet, mely olyan dolgokat kér, sőt követel tőle, amire nem is mert gondolni.

Ezek után nem mehettem vissza a rádióba, ahová már nem is akartam, hanem elmentem újságíróra. Bekerültem a múzeumi látókörbe. A Közlekedési Múzeum igazgatója felhívására, lévén a vízügy Magyarországon mindig is létkérdés, létrehoztuk a Vízügyi Múzeumot Esztergomban. Ennek hosszú időn keresztül én voltam az igazgatója. Azt azért mindig éreztem, hogy én egy más elképzelésű és más hitű ember vagyok. Mikor a Vízügyi Múzeum beolvadt a minisztériumba, a Szabad Földhöz kerültem munkatársnak. A Magyar Nemzet újságírójaként mentem nyugdíjba.